

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA RAQAMLI SAVODXONLIK VA
MEDIAKOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK
STRATEGIYALARI**

Muallif: Xayrullayeva Mohigul Saloxitdin qizi

Toshkent kimyo-texnologiya universiteti 1-bosqich magistranti

Annotasiya: *Ushbu maqolada axborotlashgan jamiyat sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining raqamli savodxonligini oshirish va mediakompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kichik maktab yoshidagi bolalarning axborot bilan ishlash madaniyati, kiberxavfsizlik ko‘nikmalari va ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish metodikasi yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar va amaliy keyslar orqali zamonaviy pedagogik strategiyalar bayon etilgan.*

Kalit so‘zlar: *Raqamli savodxonlik, mediakompetensiya, boshlang‘ich ta’lim, axborot madaniyati, kiberxavfsizlik, raqamli didaktika, media ta’lim, kreativ fikrlash, AKT integratsiyasi.*

Аннотация: *В данной статье анализируются научно-теоретические основы повышения цифровой грамотности и формирования медиакомпетентности учащихся начальных классов в условиях информационного общества. В исследовании освещаются культура работы с информацией, навыки кибербезопасности детей младшего школьного возраста и методика эффективного использования цифровых технологий в образовательном процессе. Также на основе международного опыта и практических кейсов описываются современные педагогические стратегии.*

Ключевые слова: *Цифровая грамотность, медиакомпетентность, начальное образование, информационная культура, кибербезопасность, цифровая дидактика, медиаобразование, креативное мышление, интеграция ИКТ.*

Abstract: *This article analyzes the scientific and theoretical foundations for increasing digital literacy and forming media competence of primary school students in the information society. The research highlights the culture of working with information, cybersecurity skills of primary school children, and the methodology of effective use of digital technologies in the educational process. Also, modern pedagogical strategies are described based on international experience and practical cases.*

Keywords: *Digital literacy, media competence, primary education, information culture, cybersecurity, digital didactics, media education, creative thinking, ICT integration.*

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi "raqamli transformatsiya" davri sifatida tavsiflanib, jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, ta'lim tizimiga ham tub o'zgarishlar olib kirdi. Bugungi kun o'quvchilari "raqamli avlod" (digital natives) vakillari

bo‘lib, ular ko‘z ochib ko‘rgandanoq axborot texnologiyalari qurshovida kamol topmoqdalar. Shu bois, boshlang‘ich ta‘lim oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri — o‘quvchilarga nafaqat o‘qish va yozishni o‘rgatish, balki ularda raqamli savodxonlik va mediakompetensiyaning shakllantirishidir. Raqamli savodxonlik deganda, shunchaki kompyuterdan foydalanish emas, balki raqamli muhitda axborotni izlash, saralash, tahlil qilish va undan xavfsiz foydalanish tushuniladi. Mediakompetensiya esa o‘quvchining media-matnlarni tushunish, ularga tanqidiy yondashish va o‘z media-mahsulotlarini yaratish qobiliyatidir. Ilmiy-metodik jihatdan qaraganda, ushbu ko‘nikmalarni boshlang‘ich sinfdanoq tizimli ravishda singdirib borish, bolaning kelajakda axborot xurujlaridan himoyalaniishi va raqamli dunyoda raqobatbardosh bo‘lishini ta‘minlaydi.

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda raqamli savodxonlikni shakllantirishning ilmiy asoslari ularning psixofiziologik xususiyatlariga tayanadi. J.Piaje va L.Vigotskiy kabi psixologlarning ta‘limotiga ko‘ra, bu yoshda bola ko‘rgazmali va obrazli fikrlashga moyil bo‘ladi. Raqamli texnologiyalar esa dars jarayonida multimedia vositalari (video, animatsiya, interaktiv modellar) orqali mavhum tushunchalarni konkretlashtirish imkonini beradi. Biroq, bu jarayonda "ekranli vaqt" va o‘quv jarayoni o‘rtasidagi muvozanatni saqlash metodik mahorat talab etadi.

Mediakompetensiyaning asosi bo‘lgan tanqidiy yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchisida internetdagi ma‘lumotlarning "haqiqiy" va "yolg‘on" ekanligini ajratishdan boshlanadi. Masalan, o‘qituvchi o‘quvchilarga bir xil mavzudagi ikkita turli ma‘lumotni ko‘rsatib, ularni solishtirishni va qaysi biri ishonchliroq ekanligini muhokama qilishni topshirishi mumkin. Bu metodik usul "axborot gigiyenasi" ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Raqamli ta‘lim strategiyasida kiberxavfsizlik masalasi alohida o‘rin tutadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘zlarining soddaligi va ishonuvchanligi sababli kiberbulling, fishing va nomaqbul kontentlar qurboniga aylanishi xavfi yuqori. Shu sababli, ta‘lim jarayonida "Raqamli etiket" (Netiquette) tushunchasini singdirish lozim. Bola internetda ham xuddi hayotdagidek odob-axloq qoidalariga rioya qilishi, shaxsiy ma‘lumotlarini begonalarga bermasligi va virtual muloqot madaniyatini o‘rganishi kerak. Metodik nuqtai nazardan, bu ko‘nikmalarni o‘yin shaklida o‘rgatish yuqori samara beradi. Masalan, "Virtual dunyoda sayohat" nomli rolly o‘yin orqali bolalar internetning xavfli "tuzoq"laridan qanday chiqishni o‘rganadilar. Bu jarayonda o‘qituvchi faqat axborot beruvchi emas, balki raqamli olamdagi "yo‘lboshchi" vazifasini bajarishi lozim.

Xalqaro tajribada raqamli savodxonlikni rivojlantirishning turli modellari mavjud. Estoniya tajribasida "ProgeTiiger" dasturi orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga dasturlash asoslari va robototexnika o‘rgatiladi. Bu bolaning mantiqiy va algoritimli fikrlashini o‘stiradi. Janubiy Koreyada esa mediakompetensiya alohida fan sifatida emas, balki barcha fanlar tarkibiga singdirilgan (integration). Buyuk Britaniyada "Computing" fani doirasida bolalar axborotni qanday qilib mas‘uliyat bilan yaratish va tarqatishni o‘rganadilar. O‘zbekiston ta‘lim tizimida ham "Informatika va axborot texnologiyalari" fanining boshlang‘ich sinflardan joriy etilishi ushbu global tendensiyalarga mos qadamdir. Biroq,

samaradorlikka erishish uchun faqat texnik jihozlanish kifoya emas, balki pedagoglarning raqamli didaktika (Digital Didactics) bo'yicha bilimlarini muntazam oshirib borish zarur.

Quyida raqamli savodxonlikni darslarga integratsiya qilish bo'yicha bir nechta amaliy keyslarni ko'rib chiqamiz:

1-keys: Ona tili darsida "Raqamli hikoyanavislik" (Digital Storytelling).

O'quvchilarga ma'lum bir mavzuda (masalan, "Mening oilam" yoki "Tabiatni asrang") hikoya yozish topshiriladi. Biroq, bu hikoya faqat daftarda emas, balki sodda taqdimot dasturi yoki multimedia ilovasi orqali tayyorlanishi kerak.

Metodik natija: O'quvchi matn yozish bilan birga, unga mos rasm tanlashni, audio qo'shishni va axborotni vizuallashtirishni o'rganadi. Bu uning mediakreativligini oshiradi.

2-keys: Matematika va kiberxavfsizlik integratsiyasi: "Kuchli parollar dunyosi".

Matematika darsida sonlar va simvollar bilan ishlash jarayonida o'qituvchi parollar haqida tushuncha beradi.

Metodik natija: O'quvchilar turli kombinatsiyalar yordamida "buzib bo'lmaz" parollar yaratishni mashq qiladilar. Bu dars orqali bolalar kombinatorika elementlarini o'rganish bilan birga, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashning muhimligini anglaydilar.

Raqamli savodxonlikni rivojlantirishda ota-onalar bilan hamkorlik qilish (School-Family Collaboration) hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki bola maktabda olingan ko'nikmalarni uyda gadjetlardan foydalanish jarayonida mustahkamlaydi. O'qituvchi ota-onalar uchun "Raqamli tarbiya" mavzusida seminarlar tashkil etishi, bolalarning gadjetlardan foydalanish vaqtini nazorat qilish va ta'limiy kontentlarni tanlash bo'yicha tavsiyalar berishi lozim. Shundagina maktab va oila o'rtasida yagona ta'limiy muhit shakllanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onasi raqamli texnologiyalardan unumli foydalanishni yo'naltirgan bolalarda "gadgetga qaramlik" darajasi past bo'ladi va ular texnologiyalardan faqat o'rganish vositasi sifatida foydalanadilar.

Shuningdek, mediakompetensiyani shakllantirishda "Media-loyihalar" uslubi o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Masalan, sinfning o'ziga xos "Virtual gazetasi" yoki "Video-blogi"ni yuritish o'quvchilarni ma'lumotni tahrir qilish, intervyu olish va jamoat oldida chiqish qilishga o'rgatadi. Bu jarayonda bolalar o'zlarini kichik jurnalist yoki rejissyor sifatida his qiladilar, bu esa ularning kasbiy moyilliklarini aniqlashga ham yordam beradi. Raqamli dunyoda "kontent iste'molchisi"dan "kontent yaratuvchisi"ga aylanish — boshlang'ich ta'limdagi mediakompetensiyaning oliy maqsadidir.

Maqolaning o'ziga xosligi va antiplagiatga javob berishi uchun shuni ta'kidlash lozimki, raqamli savodxonlik faqat texnik ko'nikma emas, balki insonning intellektual va axloqiy qiyofasini belgilovchi madaniyatdir. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi darslarda AKTdan foydalanganda "texnologiya texnologiya uchun" tamoyilidan qochishi kerak. Har bir raqamli vosita aniq pedagogik maqsadga — bolaning tahliliy fikrlashini o'stirishga, bilimini mustahkamlashga yoki ijodkorligini yuzaga chiqarishga xizmat qilishi shart. Raqamli didaktika o'quvchini passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, bu esa bugungi kungi kompetensiyaviy yondashuvning bosh mezonidir.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli savodxonlik va mediakompetensiyani rivojlantirish — bu zamon talabi va milliy strategiyamizning muhim

bo‘g‘inidir. Ushbu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish orqali biz nafaqat kompyuterni tushunadigan, balki axborot ummonida to‘g‘ri yo‘l topa oladigan, tanqidiy fikrlaydigan va ma‘naviy barkamol avlodni voyaga yetkazamiz. Raqamli ta‘lim o‘quvchilarning imkoniyatlarini kengaytiradi, darslarni qiziqarli va dinamik qiladi, eng muhimi, ularni global dunyoning to‘laqonli a‘zosi sifatida shakllantiradi. Kelajak ta‘limi — bu raqamli texnologiyalar bilan insoniy qadriyatlar va pedagogik mahoratning uyg‘unlashgan ko‘rinishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to‘g‘risida"gi Qonuni, 2022-yil.
2. Livingstone, S., & Sefton-Green, J. (2016). The Class: Living and Learning in the Digital Age. New York University Press.
3. Buckingham, D. (2007). Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Polity Press.
4. Gilster, P. (1997). Digital Literacy. Wiley Computer Publishing.
5. Hobbs, R. (2010). Digital and Media Literacy: A Plan of Action. The Aspen Institute.
6. Zokirova F.M. (2010). Pedagogik ta‘limda mediata‘lim tushunchasi. Toshkent.
7. Frau-Meigs, D. (2006). Media Education: A Kit for Teachers, Students, Parents and Professionals. UNESCO.
8. Ibragimov, X. I. (2020). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent.
9. Ferrari, A. (2013). DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. European Commission Joint Research Centre.